

MARIA MAGDALENA – SKRUSZONA GRZESZNICA CZY APOSTOŁ APOSTOŁÓW?

Kto nie pamięta Marii Magdaleny odegranej przez zmysłową Monicę Bellucci w filmie Mela Gibsona „Pasja”, albo nie słyszał muzycznego hitu z lat 80. w wykonaniu Sandry „I’ll never be Maria Magdalena”? Komu Maria Magdalena nie kojarzy się z grzesznicą całującą stopy Jezusa w domu faryzeusza, z Ewangelii według Łukasza? Kto nie słyszał o „Kodzie da Vinci” Dana Browna, w którym Maria Magdalena zostaje żoną Jezusa i płodzi z nim dzieci? Tak, to ta sama Maria Magdalena, która została wywyższona przez Cerkiew prawosławną i, ostatnio, przez papieża Franciszka do rangi Apostoła Apostołów. Ta sama, która w pismach gnostyków i wyznawców bahaizmu cieszy się dużym szacunkiem za niebywałą mądrość i czystość moralną. A jaka naprawdę była Maria Magdalena? Skruszoną grzesznicą z homilii papieża Grzegorza Wielkiego, żoną Jezusa z legend średniowiecznych katarów, uosobieniem geniuszu w myśli gnostyków i wyznawców bahaizmu, czy może cnotliwym Apostołem Apostołów – pierwszym świadkiem zmartwychwstania?

Maria z Magdali

fot. 01 - Paolo Veronese - Nawrócenie Marii Magdaleny

Najpewniejszych faktów o życiu Marii Magdaleny dowiadujemy się z czterech ewangelii, które znalazły się w kanonie Nowego Testamentu, czyli zbiorze 27 ksiąg uznanych za kanoniczne, tj. autentyczne przez Kościół katolicki na soborze trydenckim (1546 r.)¹, oraz resztę wyznań chrześcijańskich. Są to ewangelie według Mateusza, Marka, Łukasza i Jana. Dla odróżnienia od nich, pisma, które nie weszły do kanonu, nazywa się apokryfami². Apokryfy chrześcijańskie powstały głównie w środowisku gnostyków, o którym będzie jeszcze mowa i nie zostały uznane przez kościoły chrześcijańskie za autentyczne i objawione przez Boga. Ewangelie kanoniczne wymieniają Marię Magdalенę z imienia aż dwanaście razy. Niestety, nie ma wzmianki o Marii Magdalenie w innych pismach kanonicznych: Dziejach Apostolskich, które opisują fakty z historii pierwszych chrześcijan, ani w Listach Pawła z Tarsu, które powstały co najmniej na dwadzieścia lat przed ewangeliami kanonicznymi³. Maria Magdalena to nie są dwa odrębne imiona żeńskie. Imię Magdalena zaczęło swój samodzielny byt właśnie od naszej bohaterki. Maria Magdalena oznacza w języku greckim dosłownie „Maria [pochodząca] z Magdali” (gr. *Maria he Magdalene*)⁴. Imię Maria było bardzo popularne w Palestynie, w czasach Chrystusa. Talmud, zbiór żydowskich tradycji rabinicznych, wymienia miasteczko Magdę, miasteczko rybaków nad Jeziorem Tyberiadzkim w Galilei, czyli w północnym Izraelu. Nazwa Magdala pochodzi z języka aramejskiego i oznacza „twierdzę, zamek, wieżę”⁵. Jeszcze w średniowieczu pokazywano dom rodzinny Marii Magdaleny, na miejscu którego matka cesarza Konstantyna Wielkiego, św. Helena, miała wybudować w IV w. kościół. W najnowszych czasach archeolodzy izraelscy odkryli tu ruiny jednej z najstarszych w Izraelu synagog⁶.

Jako jedyny o obecności Marii z Magdali przy nauczającym Jezusie wzmiankuje Ewangelista Łukasz, pozostałe trzy ewangelie wymieniają ją dopiero przy krzyżu na Golgocie. Fakt, że Maria Magdalena została wymieniona w ewangelii z imienia i nazwy rodzinnego miasta, może wskazywać, że była niezamężna oraz że w chwili poznania Jezusa mogła być jeszcze dziewicą. Za dziewictwem Marii Magdaleny opowiadali się myśliciele wczesnochrześcijańscy, zwani Ojcami Kościoła: w Konstantynopolu Jan Chryzostom, w Mediolanie biskup Ambroży⁷. W tradycji Cerkwi prawosławnej Maria Magdalena pozostała dziewicą do dziś. Według relacji Ewangelisty Łukasza była jedną z zamożnych donatorek, które towarzyszyły Jezusowi i jego uczniom w nauczaniu w Galilei: „I stało się w kolejności, i on przechodził po mieście i wsi, głosząc i zwiastując dobrą nowinę o królestwie Boga i dwunastu z nim. I kobiety pewne, które były uzdrowione z duchów złych i słabości, Maria zwana Magdaleną, z której demonów siedem wyszło, i Joanna, żona Chuzy, zarządcy Heroda, i Zuzanna i inne liczne, które służyły im z tego, co miały.” (Łk, 8, 1-3). O zamożności naszej

¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Sobór_trydencki

² <https://pl.wikipedia.org/wiki/Apokryf>

³ Ehrman, Bart D. (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene: The Followers of Jesus in History and Legend*, Oxford, England: Oxford University Press, s. 185

⁴ Wszystkie cytaty z Biblii zaczerpnięte zostały z: Grecko-polski Nowy Testament, tłum. Remigiusz Popowski, Łukasz Wojciechowski, Warszawa 2017, Oficyna Wydawnicza Vocatio

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Magdala#cite_note-Merk-9

⁶ Bussolin, Alfonso. "MagdalaProject.org". Studium Biblicum Franciscanum - Faculty of Biblical Sciences and Archaeology. Retrieved 3 March 2014

⁷ Maisch, Ingrid (1998) [1996], *Mary Magdalene: The Image of a Woman through the Centuries*, translated by Maloney, Linda M., Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, s. 44

bohaterki rozwdziły się szczególnie legendy powstałe w średniowieczu na zachodzie Europy. Opat Odo z Cluny (X w.) jest autorem kazania, w którym przedstawia Marię Magdalенę jako niezwykle zamożną kobietę o królewskim pochodzeniu. Wymienia z imienia rodziców Marii z Magdali, Syrusa i Eucharię, a nawet opisuje jej rozległe posiadłości rodowe w Betanii, Jerozolimie i Magdali⁸. Najślynniejsza relacja o życiu Marii Magdaleny pochodzi z tzw. Złotej Legendy, zbioru opowieści o świętych, zebranego ok. 1260 r. przez włoskiego dominikanina, Jakuba z Voragine. W relacji dominikanina Maria Magdalena jest bajecznie bogata, zjawiskowo urodziwa i skandalicznie zmysłowa. Rezygnuje jednak z bogactwa i ziemskich uciech zostając oddanym uczniem Jezusa⁹.

Wszyscy czterej ewangeliści wzmiankują fakt, że Chrystus miał uleczyć Marię Magdalенę z siedmiu demonów. W czasach Jezusa demonom powszechnie przypisywano przyczynę schorzeń, głównie psychicznych. Chilton, historyk wczesnego chrześcijaństwa, uważa, że Maria musiała zostać poddana siedmiu egzorcyzmom, ponieważ pierwsze sześć okazało się nieskutecznymi¹⁰. Ehrman, badacz Nowego Testamentu i znawca wczesnego chrześcijaństwa, twierdzi, że liczba siedem może być w tym przypadku symbolem, bowiem siódemka w tradycji żydowskiej oznaczała kompletną całość. Stwierdzenie, że Maria została opętana przez siedem demonów mogło oznaczać po prostu, że była całkowicie przytłoczona ich mocą¹¹. Niektórzy bibliści są zdania, że Maria Magdalena została poddana egzorcyzmowi we własnym domu, a nie w miejscu publicznym, jak w przypadku innych uzdrowień, bądź też, że nie przebiegało na tyle dramatycznie, aby je opisywać w ewangelii¹². Po uleczeniu Maria Magdalena zaczęła towarzyszyć Jezusowi i jego uczniom na terenie Galilei, co relacjonuje przywoływany fragment z Łukasza. W czasach Chrystusa kobiety świadczyły podobne usługi na rzecz religii żydowskiej, np. donatorki na rzecz synagogi w małoazjatyckiej Afrodyzji¹³. Maria z Magdali pojawia się wśród kobiet ewangelicznych zawsze na pierwszym miejscu, z wyjątkiem matki Jezusa, co może wskazywać, że była postrzegana jako najważniejsza z nich wszystkich. Jest mało prawdopodobne, żeby historyczny Jezus popierał całkowitą równość płci, choćby z faktu, że wszystkich dwunastu apostołów było mężczyznami. Mimo to jego nauczanie przyniosło kobietom większą niezależność od tej, którą się cieszyły w głównym nurcie społeczeństwa żydowskiego. Jezus nauczał przecież, że w nadchodzącym królestwie Boga nastąpi odwrócenie ról i ci, którzy byli uciskani, zostaną wywyższeni. Według Ehrmana idea ta mogła dawać kobietom żydowskim, takim jak Maria Magdalena, siłę i nadzieję na odmianę życia w społeczeństwie tradycyjnie patriarchalnym, dyskryminującym kobiety w hierarchii społecznej¹⁴.

Świadkowie Męki Pańskiej

---

⁸ ibidem, s. 46-49

⁹ Ehrman, Bart D., op. cit., 184

¹⁰ Chilton, Bruce (2005), *Mary Magdalene: A Biography*, New York City, New York, London, England, Toronto, Ontario, Sydney, Australia, and Auckland, New Zealand: Image Doubleday, s. 25-28

¹¹ Ehrman, Bart D., op. cit, s. 206-207

¹² Chilton, Bruce, op. cit., s. 26

¹³ Ehrman, Bart. D., op. cit., s. 196

¹⁴ ibidem, s. 196-205

fol. 02 - Rafael - Zdjęcie z krzyża

Wszystkie cztery ewangelie kanoniczne są zgodne, że Maria Magdalena wraz kilkoma innymi kobietami obserwowała z oddali ukrzyżowanie Jezusa. Uważany przez krytykę biblijną za najstarszy przekaz Marka¹⁵ wymienia ją z „Marią, Jakuba małego i Jozesa matką i Salome” (Mk 15, 40-41). Późniejsza relacja według Mateusza wylicza, chyba zgodnie z Markiem, obok Marii Magdaleny „Marię Jakuba i Józefa matkę i matkę synów Zebedeusza” (Mt 27, 55-56). Bibliści przypuszczają, że matka synów Zebedeusza, wzmiankowana przez Mateusza, jest tożsama z wymienianą przez Marka Salome. Łukasz nie wymienia żadnej kobiety pod krzyżem z imienia, tylko kwituje stwierdzeniem, że stali „wszyscy znajomi mu z daleka i kobiety współtowarzyszące mu od Galilei, patrzące na to.” (Łk 23, 49) Wreszcie Jan wymienia pod krzyżem oprócz Marii Magdaleny Marię matkę Jezusa, oraz „Marię Kleofasa [żonę]”. (J 19, 25). Dosłownie wszyscy wiarygodni autorzy zgadzają się, że Jezus faktycznie został ukrzyżowany przez Rzymian z rozkazu prokuratora namiestnika Palestyny, Poncjusza

¹⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Ewangelia_Marka

Piłata¹⁶. Większość badaczy jest zgodna, że w relacjach na temat ukrzyżowania Jezusa występują znaczne różnice, a zatem niektóre szczegóły tych relacji musiały zostać przez ich autorów dopasowane do ich teologicznych przesłań¹⁷. Zdaniem Ehrmana obecność Marii Magdaleny i innych kobiet pod krzyżem jest najprawdopodobniej faktem historycznym¹⁸. Badacze Nowego Testamentu argumentują, że chrześcijanie raczej nie zmyśliliby tego, że głównymi świadkami ukrzyżowania były kobiety¹⁹. Ponadto zostało to poświadczane zarówno przez ewangelie synoptyczne, jak i Ewangelię według Jana. Sanders dodaje, że mężczyźni mogli uciec spod krzyża z obawy przed prawdopodobnym aresztowaniem, z uwagi na większą odwagę kobiet, lub z obu tych powodów²⁰.

Wszystkie ewangelie kanoniczne są zgodne co do tego, że ciało Jezusa zostało zdjęte z krzyża i pochowane przez człowieka nazwiskiem Józef z Arymatei. Marek Ewangelista wylicza wśród świadków pogrzebu Jezusa „Marię Magdalenę oraz Marię [matkę] Jozesa” (Mk 15, 47), Mateusz podaje, że w pogrzebie Jezusa uczestniczyły „Mariam Magdalena i inna Maria, siedzące naprzeciw grobu” (Mt 27, 61), Łukasz nie podaje imion kobiet, ale wspomina, że „przyszły za nim [tj. za Jezusem] z Galilei” (Łk 23, 55), Jan wreszcie nie wymienia żadnych kobiet, ale wspomina o obecności Nikodema, faryzeusza, z którym Jezus odbył rozmowę na początku Ewangelii według Jana (J 19, 39-42). Badacze Nowego Testamentu wysuwają rozmaite zastrzeżenia na temat relacji ewangelistów o pogrzebie Jezusa. Ehrman całkowicie kwestionuje ten fakt, ponieważ władze rzymskie niemal nigdy nie zezwalały na pochówek straconych przestępców, a po Piłacie tym bardziej nie można się było spodziewać, iż naruszyłyby przepisy, nawet na prośbę członka rady żydowskiej²¹. Crossan stwierdza kontrowersyjnie, że ciało Chrystusa zostało prawdopodobnie pożarte przez dzikie zwierzęta²². Ehrman przyznaje, że taki był los wszystkich ukrzyżowanych, ale jego zdaniem nie da się z całą pewnością ustalić, co się stało z ciałem Jezusa²³. Casey twierdzi, że Jezusowi przyznano jednak prawo do godnego pochówku, ale w drodze wyjątku. Zaprzecza jednak, jakoby Jezus mógł zostać pochowany w grobowcu w skale, z nasuwającym na wejście kamieniem, jak to zostało opisane w ewangeliach, z czego należy wnioskować, że Maria Magdalena i inne kobiety nie mogły naprawdę widzieć grobu Jezusa²⁴. Sanders z kolei potwierdza pochówek Jezusa, zgodnie z opisami ewangelicznymi, jako fakt całkowicie historyczny²⁵.

Noli me tangere! – Nie dotykaj mnie!

---

¹⁶ por. np. Crossan, John Dominic (1995), *Jesus: A Revolutionary Biography*, San Francisco, California: Harper One, s. 145

¹⁷ Ehrman, Bart D., op. cit., s. 217-223

¹⁸ ibidem, s. 225-226

¹⁹ Casey, Maurice (2010), *Jesus of Nazareth: An Independent Historian's Account of His Life and Teaching*, New York City, New York and London, England: T & T Clark, s. 475

²⁰ Sanders, E. P. (1993), *The Historical Figure of Jesus*, London, England, New York City, New York, Ringwood, Australia, Toronto, Ontario, and Auckland, New Zealand: Penguin Books, s. 276

²¹ Ehrman, Bart D. (2014), *How Jesus Became God: The Exaltation of a Jewish Preacher from Galilee*, New York City, New York: Harper One, s. 151 i nn.

²² ibidem, s. 163

²³ ibidem, s. 156-169

²⁴ Casey, Maurice, op. cit., s. 448-453

²⁵ Sanders, E.P., op. cit, s. 274-276

fot. 03 - Tycjan - *Noli me tangere*

Najstarszy opis ukazania się Jezusa po zmartwychwstaniu jest cytatem z bardzo wczesnego *credo* – wyznania wiary chrześcijańskiej, zachowanego w Pierwszym Liście św. Pawła do Koryntian, który powstał co najmniej dwadzieścia lat przed ewangeliami²⁶: „Przekazałem bowiem wam w pierwszych, co i przyjąłem, że Pomazaniec umarł za grzechy nasze według Pism, i że został pogrzebany, i że jest wskrzeszony dnia trzeciego według Pism, i że dał się widzieć Kefasowi, potem tym Dwunastu; następnie dał się widzieć ponad pięciuset braciom naraz, z których większość trwa aż do teraz, niektórzy zaś zasnęli; następnie dał się widzieć Jakubowi, potem wysłannikom wszystkim; na ostatek zaś wszystkich jakby poronionemu dał się widzieć i mnie. Ja bowiem jestem tym najmniejszym z wysłanników, który nie jestem dość duży, by być nazywany wysłannikiem, dlatego że zacząłem prześladować społeczność wywołanych Boga.” (1 Kor 15, 3-9) Nie ma mowy tam o Marii Magdalenie, ani innych kobietach, czy wreszcie o otwartym grobie, natomiast Paweł z Tarsu przyznaje, że to Szymon Piotr był pierwszy, który zobaczył zmartwychwstałego Jezusa. Mimo to cztery ewangelie kanoniczne są zgodne, że Maria Magdalena, bądź sama, bądź w grupie, była pierwszą osobą, która odkryła pusty grób Jezusa. Poza tym relacje ewangelistów o zmartwychwstaniu różnią się między sobą w sposób wyraźny²⁷.

Marek Ewangelista relacjonuje, że pusty grób odkryły „Maria Magdalena i Maria Jakuba i Salome”, „całkiem rano, pierwszego [dnia] tygodnia” (a więc w niedzielę, bo ostatnim dniem w tradycji żydowskiej była sobota). Zobaczyły odwalony kamień, a wewnątrz młodzieńca w białej szacie, który im przykazał, aby powiadomiły uczniów i Piotra, iż zjawi się w Galilei, lecz one „wyszędłszy uciekły od grobowca, ogarnęło bowiem je drżenie i uniesienie; i

²⁶ Ehrman, Bart. D.: (2014), *How Jesus Became God*, s. 137-143

²⁷ Ehrman, Bart D., (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 227-229

nikomu nic nie powiedziały, bały się bowiem” (Mk 16, 1-8). Casey twierdzi, że pierwotna redakcja Ewangelii Marka kończy się na tym fragmencie²⁸. Dopiero jej dopisek, tzw. dłuższe zakończenie Ewangelii według Marka, podaje na samym wstępie, że Maria Magdalena jako pierwsza zobaczyła zmartwychwstałego Jezusa (Mk 16, 9)²⁹. Mateusz przekazuje, że „Mariam Magdalena i inna Maria” udały się do grobu, że nastąpiło trzęsienie ziemi i anioł ubrany na biało zstąpił z nieba, odwalił kamień z grobu w obecności kobiet i powiedział, iż Jezus powstał z martwych. Wtedy ukazał się kobietom sam Jezus i oznajmił, żeby przekazały innym uczniom, iż spotka się z nimi w Galilei (Mt 28, 1-10). Według Łukasza grupa nieznanych z imienia kobiet udała się do grobu i zastała już odwalony na bok kamień, jak u Marka. Zaszły do środka i zobaczyły dwóch mężczyzn „w stroju błyskającym”, którzy im powiedzieli, że Jezus zmartwychwstał. Potem odeszły i powtórzyły wszystko pozostałym jedenastu apostołom, którzy stwierdzili, że ta historia jest „brednią”. Łukasz twierdzi, że Jezus nie ukazał się kobietom, ale Kleofasowi i nieznanemu z imienia uczniowi na drodze do Emaus. Jezus przykazał im nie wracać do Galilei, lecz pozostać w pobliżu Jerozolimy, a nie jak chcieli Marek i Mateusz, żeby czekali na niego w Galilei. (Łk 24, 1-12) Według Jana relacja jest bardziej rozbudowana. Maria Magdalena udała się sama do grobu i zastała jeszcze przed świtem odwalony na bok kamień. Natychmiast powiadomiła o tym Piotra i „umiłowanego ucznia” (z pewnością Jana) i razem udali się do grobu, który zastali pusty. (J, 20, 1-10) Według dalszego fragmentu z Jana Maria Magdalena, również sama, ujrzała w ogrodzie przy grobie dwóch aniołów siedzących na miejscu, w którym spoczywało ciało Jezusa, a potem wstał sam Jezus i zbliżył się do niej. Wzięła go najpierw za ogrodnika, ale kiedy zwrócił się do niej po imieniu, odpowiedziała mu krzyżąc *rabbuni!* (aram. „nauczycielu!”) Próbowała go dotknąć, ale upomniał ją: „Nie dotykaj mnie, bo jeszcze nie wstąpiłem do Ojca” i polecił jej, aby doniosła pozostałym apostołom dobrą nowinę o zmartwychwstaniu. Ewangelia Jana przedstawia Marię Magdalenę jako pierwszego apostoła, apostoła wysłanego do apostołów (J 20, 11-18).

Ponieważ kopiści przepisujący Ewangelię według Marka byli niezadowoleni z jej urwanego zakończenia, dopisali najwidoczniej ciąg dalszy. W starszym zakończeniu Ewangelii Marka, odkrytym w kilku rękopisach, kobiety udały się do „tych z kręgu Piotra” i powiedziały im o tym, co zobaczyły przy grobie, po czym pada oświadczenie, że ewangelia będzie głoszona od wschodu do zachodu³⁰. To nie zgadza się z fragmentem, na którym urywa się oryginalna wersja Ewangelii według Marka, który stwierdza, że kobiety „nikomu nic nie powiedziały” (Mk 16,8). Relacje w pozostałych trzech ewangeliach kanonicznych to zlepek różnych tradycji, zawierający odmienne wydarzenia³¹. Ewangelia według Jana stwierdza, że Marii Magdalenie ukazał się Jezus bez świadków, według Łukasza, że ukazał się dwóm uczniom w drodze do Emaus, według Mateusza, że ukazał się pozostałym jedenastu apostołom. W opracowaniu z 2006 r. Ehrman twierdzi, że opowieści o pustym grobie z pewnością odnoszą się do historycznej Marii Magdaleny, wskazując, iż w żydowskim społeczeństwie kobiet nie uznawano za wiarygodnych świadków i nie wolno im było składać zeznań w sądzie. Zdaniem

---

²⁸ Casey, Maurice, op. cit., s. 462

²⁹ ibidem, s. 447

³⁰ Casey, Maurice, op. cit, s. 477

³¹ ibidem

badacza wcześnie chrześcijanie nie mieli motywu, żeby zmyślić opowieść o kobiecie, która pierwsza odkryła grób. Gdyby zmyślali, na pewno wymieniliby Piotra, najbliższego ucznia Jezusa, jako świadka opuszczonego grobu³². Zdaniem Wrighta „trudno wyobrazić sobie, że [kobiety przy grobie] zostały włączone do tradycji po czasach św. Pawła”, który służył z niechęcią do kobiet³³. Tymczasem w książce z 2014 r. Ehrman odrzuca argument sprzed ośmiu lat. Twierdzi, że to sama Maria Magdalena mogła zmyślić tę opowieść wymieniając siebie na pierwszym miejscu³⁴.

Ostatnie lata Marii

fot. 04 - Maria Magdalena z kościoła św. Janów w Toruniu

W tradycji kościołów Wschodu, podjętej przez historyka z Europy zachodniej, biskupa Grzegorza z Tours z VI w. Maria Magdalena miała udać się z matką Jezusa do małaazjatyckiego Efezu, gdzie obie dokonały życia i zostały pochowane³⁵. We wczesnym średniowieczu pojawiła się jednak inna tradycja, mianowicie, że to właśnie Maria Magdalena i Jan Ewangelista byli parą małżeńską na weselu w Kanie galilejskiej, chociaż Ewangelia

³² Ehrman, Bart D: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s.229 i 255

³³ Casey, Maurice, op. cit., s. 475

³⁴ Ehrman, Bart D: (2014), *How Jesus Became God*, s. 164-169

³⁵ Foss, Clive (1979), *Ephesus After Antiquity: A Late Antique, Byzantine and Turkish City*, Cambridge, England: Cambridge University Press, s. 33

według Jana nie podaje imion nowożeńców (J 2, 1-11). Być może z taką interpretacją wystąpił autor przekładu Biblii na język łaciński – tzw. Wulgaty, Hieronim ze Strydonu (IV-V w.). Późnośredniowieczny mnich i historyk Domenico Cavalca wyznaje: „Lubię myśleć, że Magdalena była narzeczoną Jana [...] Jestem rad, że św. Hieronim to powiedział”³⁶. Być może na tej podstawie Modest, patriarcha Jerozolimy z VII w., twierdzi, że Maria Magdalena udała się do Efezu, gdzie zamieszkała z apostołem Janem po śmierci Maryi Panny³⁷. Tymczasem dominikanin Jakub z Voragine (XIII w.) odrzuca wersję, jakoby Jan i Maria zostali zaręczeni, oraz że Jan porzucił pannę młodą przy ołtarzu, aby pójść za Jezusem, jako absurd³⁸.

W Europie zachodniej opracowywano w średniowieczu sprzeczne ze sobą legendy, które głosiły, że Maria Magdalena udała się w podróż z Palestyny do południowej Francji i tam zmarła³⁹. Od połowy XI w. mnisi z opactwa La Madaleine w burgundzkim Vezelay utrzymywali, że odkryli szkielet Marii Magdaleny. Z początku istnienia kości świętej nie poświęcono, ale w 1256 r. mnisi przeprowadzili widowiskowy pokaz i w kilka lat później sprowadzono je przed oblicze samego króla Francji, który je stosownie uczcił⁴⁰. W kilkanaście lat później, na polecenie Karola II Andegaweńskiego, króla Neapolu i kuzyna króla francuskiego, w prowansalskim Saint-Maximin-le-Sainte-Baume doszło do odkrycia innego rzekomego grobu Marii Magdaleny⁴¹. Grób był podobno nienaruszony, z inskrypcją wyjaśniającą, dlaczego relikwie właśnie tu zostały ukryte. Karol II zamówił na tym miejscu budowę gotyckiej bazyliki, a w zamian za zapewnienie pielgrzymom zakwaterowania, mieszkańcy miasteczka zostali zwolnieni z podatków⁴². Miasteczko stopniowo zastąpiło Vezelay pod względem popularności i wiarygodności⁴³. Według zbioru opowieści o świętych z XIII w., tzw. „Złotej Legendy” Jakuba z Voragine, Maria spędza ostatnie trzydzieści lat życia samotnie, jako pokutująca ascetka „na pustyni prowansalskiej”, czyli na południu Francji. O każdej godzinie kanonicznej aniołowie przybywają, unoszą ją, żeby usłyszała ich pieśni w niebie. W ostatnim jej dniu na ziemi, Maksymin obecnie biskup Aix, przybywa do niej i udziela jej sakramentu komunii świętej. Maria płacze z radości po przyjęciu komunii, kładzie się i umiera⁴⁴. De Voragine podaje na koniec relację przeniesienia relikwii z grobu w Aix-en-Provence do nowo założonego burgundzkiego opactwa Vezelay⁴⁵, tuż po jego wybudowaniu w połowie VIII w.

---

³⁶ Katherine Ludwig Jansen, *The Making of The Magdalen: Preaching and Popular Devotion In The Later Middle Ages*, s. 151, przypis 20 (Princeton University Press, 2000)

³⁷ Foss, op. cit., s. 33

³⁸ zob. Iacobus de Voragine, [Legenda aurea], [Padwa?, ca 1485-1490]. Fotokopia rękopisu na stronie biblioteki cyfrowej Polona.pl (aktualizacja: 07.02.2019)

³⁹ Witcombe, Christopher L. C. E. (June 2002), "The Chapel of the Courtesan and the Quarrel of the Magdalens", *The Art Bulletin*, 84 (2): 273–292

⁴⁰ Maisch, Ingrid, op. cit., s. 48

⁴¹ ibidem

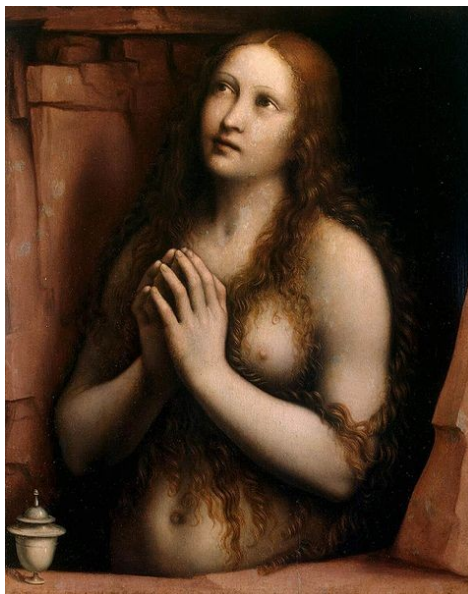
⁴² Linda Kay Davidson; David Martin Gitlitz (January 1, 2002). *PilgrFile: From the Ganges to Graceland : an Encyclopedia*. ABC-CLIO. s. 562

⁴³ Haskins, Susan (2005) [1993], *Mary Magdalen: Myth and Metaphor*, New York City, New York: Pimlico, s. 129-132

⁴⁴ Erhardt, Michelle; Morris, Amy (2012), "Introduction", *Mary Magdalene: Iconographic Studies from the Middle Ages to the Baroque*, Studies in Religion and the Arts, Leiden, The Netherlands: Brill, s. 7

⁴⁵ zob. Iacobus de Voragine, [Legenda aurea], op. cit.

Skruszona grzesznica?

fot. 05 - Giampietrino - Maria Magdalena skruszona

Maria Magdalena ma w zachodnim chrześcijaństwie reputację skruszonej prostytutki bądź kobiety romansującej z kochankami. Tertulian, Ojciec Kościoła z III w., jako pierwszy mówi o dotyku „kobiety, która była grzeszna”, chcąc się przekonać, czy Jezus „nie był widmem, ale naprawdę stałym ciałem”. Tertulian nie nazywa jednak tej kobiety Marią Magdaleną⁴⁶. Hipolit z Rzymu, teolog z II/III w. jako pierwszy skojarzył postać Marii z Betanii, siostry Łazarza i Marty, z Marią Magdaleną, twierdząc w swoim kazaniu, że to Maria z Betanii i Marta szukały Jezusa w ogrodzie przy grobie, a nie sama Maria Magdalena, jak chce Ewangelista Jan (J 20). Kazanie opisuje Marię z Betanii *alias* Marię Magdalenę jako „drugą Ewę”, która zadośćuczyniła nieposłuszeństwu „pierwszej Ewy”, biblijnej pramatki rodzaju ludzkiego, poprzez swoje posłuszeństwo⁴⁷. Efreem Syryjczyk w IV w. jako pierwszy utożsamia Marię Magdalenę z kobietą przyłapaną na cudzołóstwie z relacji Jana (J 8, 2-11), po części z powodu reputacji, jaką jej rodzinna Magdala miała w czasach Chrystusa. Jego mieszkańców posądzano bowiem o wyuzdanie⁴⁸.

Pogląd, że Maria Magdalena była prostytutką, datuje się od papieża Grzegorza Wielkiego, który w homilii z 591 r. miał się wyrazić wprost: „Wierzmy, że ta, którą Łukasz nazywa grzesznicą, którą Jan nazywa Marią, jest Marią, z której siedem demonów zostało usuniętych

⁴⁶ Schaberg, Jane (2004) [2002], *The Resurrection of Mary Magdalene: Legends, Apocrypha, and the Christian Testament*, New York City, New York and London, England: Continuum International Publishing Group, s. 85

⁴⁷ Ehrman, Bart D: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 253

⁴⁸ Haskins, Susan, *op. cit.* S. 15

według Marka. Cóż oznacza bowiem owe siedem demonów, jeśli nie wszeteczeństwa?”⁴⁹ Sformułowanie „grzeszna” nie musiało jednak oznaczać grzechu cudzołóstwa, lecz po prostu naruszanie Prawa Mojżeszowego⁵⁰. W późniejszej tradycji Maria Magdalena została skojarzona z historią na pół legendarnej Marii Egipcjanki, która żyła podobno gdzieś między IV a VI w.⁵¹ W wieku dwunastu lat uciekła z domu i zajęła się nierządem. Po siedemnastu latach grzesznego życia udała się z pielgrzymką do Jerozolimy, aby namawiać innych pątników do występku. Jako chrześcijanka zamierzała wejść do bazyliki Grobu Świętego w święto Podwyższenia Krzyża, ale jakaś siła nie pozwalała jej wejść do środka. Dopiero po okazaniu skruchy i obietnicy poprawy Maria dostała się do relikwii świętego Krzyża, którą ucałowała. Następnie udała się pokutować na pustyni. Żywiła się tym co znalazła, ubrana była w to, co miała na sobie przy wyjściu z miasta. Na rok przed śmiercią spotkała mnicha Zosima, który podzielił się z nią płaszczem, udzielił jej komunii świętej w Wielki Czwartek i pochował ją po śmierci. Kościół katolicki wspomina ją 1 kwietnia, kościoły wschodnie – dwa tygodnie później. Taki wizerunek nigdy nie został zaakceptowany przez kościoły wschodnie. Na Zachodzie zakon benedyktynów zawsze oddzielał Marię z Betanii wraz z Martą i Łazarzem, od Marii Magdaleny⁵².

Najstynniejsza relacja o legendarnym życiu Marii Magdaleny pochodzi z tzw. Złotej Legendy włoskiego dominikanina Jakuba z Voragine z XIII w. Według niej Maria Magdalena rezygnuje z bogactwa i grzechu zostając oddanym wyznawcą Jezusa. W czternaście lat po ukrzyżowaniu Jezusa pewni poganie wrzucają Marię, Łazarza (jej brata, ponieważ została tu skojarzona z Marią z Betanii) oraz dwóch innych chrześcijan, na łódkę bez wiosł na Morzu Śródziemnym, żeby poginęli. W cudowny sposób ich łódka wyrzucona została na brzegu południowej Francji, koło Marsylii. Maria przekonuje namiestnika miasta, żeby nawrócił się na chrześcijaństwo. Sprawia modlitwami, aby jego żona zaszła w ciążę. Małżonkowie udają się statkiem do Rzymu, żeby spotkać się z apostołem Piotrem, ale ich statek atakuje sztorm i wyrzuca rozbitków na wyspie. Żona musi pracować, zapada na zdrowiu i kona w położu, a namiestnik zostawia ją z żywym niemowlęciem u piersi. Mąż spędza dwa lata z Piotrem w Rzymie, a w drodze powrotnej zatrzymuje się na wyspie, odkrywając, że dzięki cudownej ingerencji Marii Magdaleny, dziecko przeżywa przez dwa lata na piersi zmarłej matki. Wtedy jego żona zmartwychwstaje⁵³.

W 1517 r. francuski humanista, katolik Jakub Lefevre d’Etaples opublikował traktat o Marii Magdalenie, w którym argumentuje przeciw łączeniu jej osoby z Marią z Betanii i nieznaną z imienia grzesznicą z Ewangelii Łukasza⁵⁴. Humaniście francuskiemu sprzeciwili się autorzy licznych pamfletów, które powstały w odpowiedzi na jego twierdzenia. Kilka lat później wydział teologii na Sorbonie paryskiej formalnie potępił pomysł d’Etaples’a jako herezję⁵⁵. Niemieccy reformatorzy Marcin Luter i Huldrych Zwingli poparli łączenie Marii Magdaleny

⁴⁹ Carroll, James (June 2006). "Who Was Mary Magdalene?". Smithsonian. Smithsonian Institution. [dostęp 7.05.2013]

⁵⁰ Ehrman, Bart D: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 189

⁵¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Egipcjanka

⁵² "SS Mary, Martha and Lazarus". Ibeneditines.org. [dostęp: 6.08. 2014]

⁵³ zob. Iacobus de Voragine, [Legenda aurea], op. cit.

⁵⁴ Haskins, Susan, op. cit., s. 250

⁵⁵ ibidem, s. 250-251

z dwoma pozostałymi kobietami z ewangelii. Luter miał ponoć zażartować w grupie przyjaciół, iż „nawet pobożny Chrystus” popełnił trzykrotnie cudzołóstwo: z Marią Magdaleną, z Samarytanką przy studni i z kobietą cudzołożną, którą uwolnił od ukamienowania⁵⁶. Protestanci skłonili się do ataku na Marię Magdalenę, której kult w Niemczech był dość popularny, ponieważ byli przeciwni kultowi świętych w ogóle. Jeden tylko Jan Kalwin, założyciel reformowanego protestantyzmu, tzw. kalwinizmu, nie tylko odmówił łączenia Marii Magdaleny z dwoma innymi kobietami z ewangelii, ale wręcz krytykował katolików jako ignorantów⁵⁷. Kościół anglikański w swoim katechizmie *Book of Prayers* z 1549 r. również przychyliła się do interpretacji papieskiej postaci Marii Magdaleny i wprowadza do liturgii jej wspomnienia 22 lipca czytanie z Łukasza (Łk 7, 36-50)⁵⁸.

W czasie kontrreformacji katolicyzm zaczął silnie podkreślać rolę Marii Magdaleny jako skruszonej grzeszniczcy. Zminimalizowano jej rolę jako patronki i pośredniczki⁵⁹. Większość malarstwa i rzeźby w baroku przedstawia Marię Magdalenę nagą albo półnagą, mocno podkreślając jej fizyczną urodę⁶⁰. Popularne były wątki pokuty Marii Magdaleny w literaturze⁶¹. Posiadłości możnych w południowych Niemczech były wyposażone w tzw. cele Magdaleny, niewielkie pustelnie, służące za kaplice i mieszkania⁶². We mszy trydenckiej czytano fragment z Łukasza (Łk 7, 36-50) o kobiecie całującej stopy Jezusa w czasie uczy⁶³. Utożsamianie Marii Magdaleny z innymi kobietami z Nowego Testamentu zostało pominięte dopiero w rewizji katolickiego Kalendarza Rzymskiego z 1969 r., z komentarzem: „Żadnej zmiany nie dokonamy w tytule dzisiejszego wspomnienia, ale dotyczy ono wyłącznie św. Marii Magdaleny, której Chrystus objawił się po zmartwychwstaniu. Nie dotyczy ono siostry św. Marty z Betanii, ani kobiety grzesznej, której grzechy Pan przebaczył (Łk 7, 36-50)”⁶⁴. Według historyka Michaela Haaga, te zmiany były cichym przyznaniem się Watykanu, że poprzednie nauki Kościoła o Marii Magdalenie jako skruszonej nierządniczcy, były błędne⁶⁵. 10 czerwca 2016 r. Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wydała dekret podnoszący liturgiczne wspomnienie Marii Magdaleny do rangi dnia świętego, jak dni większości apostołów. Wprowadzono prefację do mszy, gdzie nazywa się świętą „Apostołem Apostołów”⁶⁶.

⁵⁶ Roper, Lyndal (2016), *Martin Luther: Renegade and Prophet*, New York City, New York: Random House, s. 295

⁵⁷ Haskins, Susan, op. cit., s. 249

⁵⁸ "J. Frank Henderson, "The Disappearance of the Feast of Mary Magdalene from the Anglican Liturgy" (2004), pp. 1-4" (PDF). [dostęp: 6.08.2014]

⁵⁹ Maisch, Ingrid, op. cit, s. 65

⁶⁰ ibidem, s. 63-65

⁶¹ ibidem, s. 65-66

⁶² ibidem, s. 67-70

⁶³ McLaughlin, Lisa and David Van Biema. "Mary Magdalene Saint or Sinner?" timeonline.com, [dostęp: 7.06.2009]

⁶⁴ *Calendarium Romanum* (Libreria Editrice Vaticana, 1969), s. 131

⁶⁵ Haag, Michael (2016), *The Quest For Mary Magdalene: History & Legend*, London, England: Profile Books, s. 1-2

⁶⁶ *Holy See Press Office (June 10, 2016). "The liturgical memory of Mary Magdalene becomes a feast, like that of the other apostles, 10.06.2016". The Holy See. [dostęp 10.06.2016]*

Żona Jezusa?

fot. 06 – Siemiradzki Chrystus z Martą i Marią z Betanii

Cysterski kronikarz z XIII w. Piotr z Vaux de Cernay twierdził, że katarzy, sekta średniowieczna, odwołująca się do gnozy irańskiej (o istocie gnozy wspomnę jeszcze później), wierzyli, iż ziemski Jezus Chrystus utrzymywał związek z Marią Magdaleną: „Następnie na swoich tajemnych spotkaniach mówią, że Chrystus urodził się w ziemskim i widzialnym Betlejem, a ukrzyżowanie w Jerozolimie było złem, i że Maria Magdalena była jego konkubina, oraz że była kobietą, którą przyłapano na cudzołóstwie, o czym mowa w Pismach.”⁶⁷ Pewien anonimowy tekst dołączony do dominikańskiego „Traktatu przeciw heretykom” stwierdza podobne fakty: „[Katarzy] nauczają na spotkaniach tajnych, że Maria Magdalena była żoną Chrystusa. Była Samarytanką, do której powiedział: Zawołaj swojego męża. Była kobietą, którą przyłapano na cudzołóstwie, a którą Chrystus uwolnił od ukamienowania przez Żydów [...]. Po zmartwychwstaniu On objawił się jej pierwszy.”⁶⁸ Ponieważ legendy średniowieczne twierdziły, że Maria Magdalena była prostytutką, stała się ona patronką „kobiet ulicznych” i w XVIII w. zaczęły powstawać tzw. azyle magdaleńskie, żeby pomóc kobietom porzucić ten proceder⁶⁹. Mimo że współcześnie Kościół rzymskokatolicki zaczął się wycofywać z utożsamiania Marii Magdaleny z kobietą nierządną, pogląd ten został podjęty przez pop kulturę.

⁶⁷ W. A. Sibly, M. D. Sibly, *The History of the Albigensian Crusade: Peter of les Vaux-de-Cernay's "Historia Albigensis"* (Boydell, 1998)

⁶⁸ Walter L. Wakefield, Austin P. Evans, *Heresies of the High Middle Ages: Translated with Notes*, page 234 (New York: Columbia University Press, 1991)

⁶⁹ John Trigilio, Jr., Kenneth Brighenti, *Saints For Dummies*, s. 52–53 (Wiley Publishing, Inc., 2010)

W książce Nikosa Kazantzakisa z 1955 r. „Ostatnie kuszenie Chrystusa”, oraz jej filmowej adaptacji Martina Scorsese z 1988 r. Jezus umierając na krzyżu ma wizję, podsunietą przez Szatana, jaki by mógł być, gdyby poślubił Marię Magdalenę i założył rodzinę, zamiast umierać za grzechy ludzkości⁷⁰. Maria Magdalena została przedstawiona jako nawrócona prostytutka w rock operze „Jesus Christ Superstar” z 1971 r., w której opisuje swoje pożądanie do Jezusa w piosence „I don't know how to love him”⁷¹. Bestseller Dana Browna z 2003 r., pt. „Kod Da Vinci”, spopularyzował liczne nieuzasadnione pomysły na temat Marii Magdaleny⁷², w tym pogląd, że wyszła za mąż za Jezusa i była w ciąży w czasie ukrzyżowania. Że urodziła dziecko Jezusa, którego potomkowie żyją do dziś⁷³. Tymczasem nie ma świadectwa historycznego, które poparłoby któreś z tych twierdzeń⁷⁴. „Kod Da Vinci” również utrzymuje, że postać „umiłowanego ucznia” po prawicy Jezusa w Ostatniej Wieczerzy Leonarda da Vinci, to Maria Magdalena, przebrana za Jana Apostoła⁷⁵. Historycy sztuki twierdzą, że postać ta jest faktycznie Janem, który jedynie wygląda kobieco, z powodu fascynacji Leonarda zacierającymi się różnicami między płciami⁷⁶. Według Rossa Kinga pojawienie się Marii Magdaleny na Ostatniej Wieczerzy nie mogło być kontrowersyjne, ani stanowić motywu do jej przebrania za Jana, ponieważ była ona w czczona w roli „apostoła apostołów” i patrona zakonu dominikanów, dla którego Ostatnia Wieczerza została namalowana⁷⁷. Poza tym już wcześniejszy malarz, Fra Angelico umieścił Marię Magdalenę w swoim obrazie Ostatniej Wieczerzy⁷⁸. Mimo tego „Kod Da Vinci” wciąż ma duży wpływ na to, jak opinia publiczna postrzega Marię Magdalenę.

Ehrman twierdzi, że źródła historyczne absolutnie niczego nie zdradzają na temat seksualności Jezusa⁷⁹ oraz że nie ma dowodu na to, że Jezus i Maria Magdalena byli poślubieni, lub że mieli romans⁸⁰. Żadna z ewangelii nie nasuwa takiego podejrzenia. Nawet w tzw. ewangeliach gnostyckich ich związek nie ma charakteru erotycznego⁸¹. Esseńcy, współczesna Jezusowi i Marii Magdalenie sekta żydowska, która podzielała wiele poglądów Jezusa, pozostawali w celibacie, więc można założyć, że i on tak postąpił. Zgodnie z Markiem (Mk 12, 25) Jezus nauczał, że małżeństwa w ogóle nie będzie w przyszłym królestwie Bożym. Ponieważ ludzie powinni żyć tak jakby królestwo Boże już nadeszło, implikuje to życie w celibacie⁸². Gdyby Jezus ożenił się z Marią Magdaleną, autorzy ewangelii na pewno by o tym wspomnieli, ponieważ wymieniają wszystkich pozostałych członków rodziny, w

---

⁷⁰ Ehrman, Bart D.: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 181-182

⁷¹ ibidem, s. 179-180

⁷² Ehrman, Bart D. (2004), *Truth and Fiction in The Da Vinci Code: A Historian Reveals What We Really Know about Jesus, Mary Magdalene, and Constantine*, Oxford, England: Oxford University Press, s. xii-xvii

⁷³ ibidem, s. xii-xv

⁷⁴ ibidem

⁷⁵ King, Ross (2012), *Leonardo and the Last Supper*, New York City, New York and London, England: Bloomsbury, s. 183-184

⁷⁶ ibidem, s. 189-191

⁷⁷ ibidem, s. 187-189

⁷⁸ ibidem, s. 187-188

⁷⁹ Ehrman, Bart D.: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 248

⁸⁰ ibidem

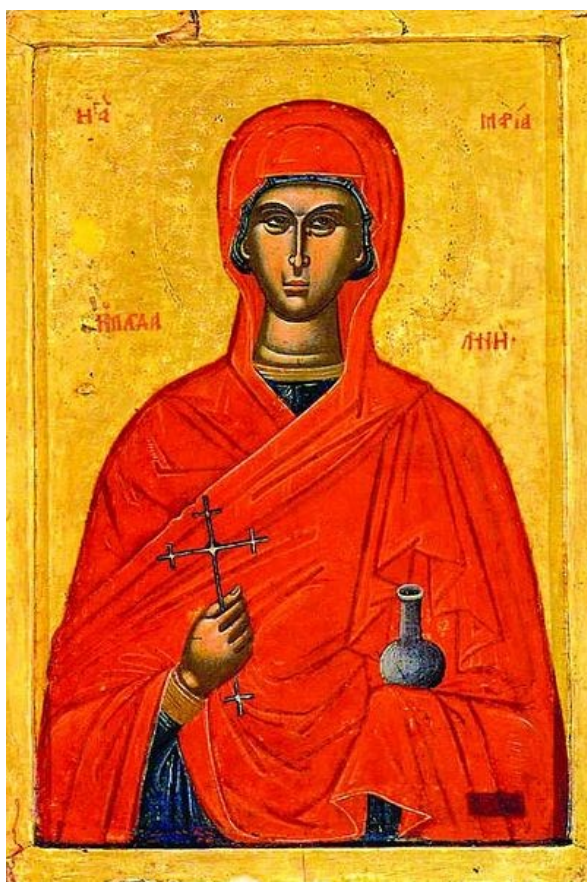
⁸¹ ibidem

⁸² ibidem, s. 249-250

tym jego matkę Marię, jego ojca Józefa, jego czterech braci i jego co najmniej dwie siostry⁸³. Casey twierdzi, że pomysł Marii Magdaleny jako żony Jezusa jest jedynie tanią sensacją⁸⁴. Kripal pisze, że źródła historyczne są zbyt ze sobą sprzeczne i jednocześnie zbyt dyskretne, żeby wnioskować z całą pewnością na temat seksualności Jezusa⁸⁵.

Ehrman w recenzji do „Kodu da Vinci” zwraca uwagę, że nie rozważano włączenia do Nowego Testamentu ponad osiemdziesięciu ewangelii, że Jezus został uznany za istotę boską przed soborem nicejskim (341 r.), że Konstantyn Wielki nie zamówił nowej Biblii przemilczającej ludzkie cechy Jezusa, że pisma gnostyckie z Nag Hammadi nie opowiadają historii Graala, że Żydzi nie potępiali celibatu, że zwoje z Qumran nie zawierają treści chrześcijańskich, i wreszcie, że tzw. dokument Q nie jest księgą napisaną przez Jezusa i nie został utajniony przez Watykan⁸⁶.

Genialna myślicielka

fot. 07 - Maria Magdalena na ikonie
prawosławnej

⁸³ ibidem, s. 251

⁸⁴ Casey, Maurice, op. cit., s. 544-545

⁸⁵ Jeffrey John Kripal, *The Serpent's Gift: Gnostic Reflections on the Study of Religion*, s. 52 (Chicago: The University of Chicago Press, 2007)

⁸⁶ por. artykuł w: https://en.wikipedia.org/wiki/Criticism_of_The_Da_Vinci_Code [dostęp: 07.02.2019]

W 1945 r. w bibliotece w egipskim Nag Hammadi natrafiono na pisma gnostyków chrześcijańskich. Czym była gnoza?⁸⁷ Na przełomie starożytności i średniowiecza tak określano nurty filozoficzno-religijne, w obrębie chrześcijaństwa, ale i pogańskich wierzeń antycznych, zrodzone pod wpływem starożytnych religii wschodnich i neoplatonizmu. Rozróżnia się gnozę monistyczną – syryjsko-egipską i dualistyczną – irańską. Wyznawcy gnozy byli przekonani o upadku Ducha i jego uwięzieniu w świecie materialnym. Świat, padół zła i cierpienia, w którym człowiekowi przyszło żyć, jest ostatnią emanacją Boga – bytu doskonałego. W wyniku pierwotnego boskiego upadku zaistniały na świecie zło, rozpad i śmierć. Zadaniem oświeconego na ścieżce gnozy jest uwalnianie Ducha poprzez oddawanie czci Bogu. Gnostycy gardzą cielesnością jako wytworem materii, wyżej wtajemniczeni nie zawierają związków małżeńskich, ani nie płodzą dzieci, bo to przywiązuje ich do grzesznej materii. Wierzą w emanatyzm: czyli, że od Bóg jako najdoskonalszy byt emanuje z siebie byty mniej doskonałe, bardziej obciążone materią, w których jest mniej ducha. Nurt irański, dualistyczny w gnozie, uważa, że zamiast jednego Boga występuje dwóch równorzędnych bogów: światła i ciemności, dobra i zła. Stawiają zatem dobro i zło równorzędnie, w odróżnieniu od religii monoteistycznych, jak chrześcijaństwo. Co ma wspólnego Maria Magdalena z gnostykami?

W gnostyckim „Dialogu Zbawcy”, najstarszym z apokryfów, powstałym najwcześniej ok. 150 r. i mocno naruszonym, znalazła się rozmowa Jezusa z trojgiem uczniów: apostołami Tomaszem, Mateuszem i Marią Magdaleną⁸⁸. We fragmencie „Dialogu” autor wkłada w usta Marii Magdaleny aforyzmy rabiniczne, które wypowiedział Jezus w trakcie nauczania, zaczerpnięte z ewangelii kanonicznych: „Dosyć ma dzień swojego utrapienia” (Mt 6, 34), „Albowiem godzin jest robotnik wyżywienia swego” (Mt 10, 10) oraz „Nie masz ucznia nad mistrza, ale należycie będzie przygotowany każdy, gdy będzie jak jego mistrz” (Łk 6, 40). Autor „Dialogu” twierdzi, że Maria wypowiedziała te zdania, „jako kobieta, która rozumiała wszystko”⁸⁹.

W Nag Hammadi odkryto również ewangelie apokryficzne apostołów Tomasza i Filipa. Ewangelia Tomasza, z ok. początku II w., składa się z 114 wypowiedzi przypisywanych Jezusowi⁹⁰. Wiele z nich przypomina fragmenty z ewangelii kanonicznych. Niektórzy uczeni uważają, że część z nich może pochodzić od samego Jezusa. Dwie dotyczą kobiety o imieniu Maria, którą zwykle uważa się za Marię Magdalenę⁹¹. W jednym fragmencie Szymon Piotr zwraca się do Marii: „Niech Maria opuści nas, ponieważ kobiety nie są godne życia”. Jezus wtrąca się: „Spójrz, a ja sprawię, że stanie się mężczyzną, aby również i ona stała się żywym duchem jak wy, mężczyźni. Ponieważ każda kobieta, która stanie się mężczyzną, wejdzie do królestwa niebieskiego.”⁹² W starożytności uważano powszechnie, że kobiety stoją niżej

---

⁸⁷ szerzej na temat gnozy w: <http://www.gnosis.art.pl> oraz <http://www.pistis.pl/gnoza-gnostycyzm> [dostęp: 07.02.2019]

⁸⁸ Ehrman, Bart D: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 207-208

⁸⁹ ibidem, s. 208

⁹⁰ ibidem, s. 210-211

⁹¹ ibidem

⁹² Meyer, Marvin (2004). *The Gospel of Thomas: The Hidden Sayings of Jesus*. Harper Collins

mężczyzn i że są w zasadzie „niedoskonałymi mężczyznami”. Piotr i Jezus we wspólnym dialogu zdają się potwierdzać takie przekonanie⁹³.

Ewangelia Filipa Apostoła, datowana na II lub III w., przedstawia⁹⁴ Marię Magdalenę wśród kobiet otaczających Jezusa, podobnie do Ewangelii kanonicznej według Jana, dodając jednak, że była jego *koinonos*⁹⁵. To greckie słowo tłumaczyć można wielorako: „konkubina, znajoma, przyjaciółka, towarzysza”⁹⁶. Ewangelia Filipa używa zwrotu *koinonos* w odniesieniu do mężczyzn i kobiet współżyjących ze sobą cieleśnie w małżeństwie lub poza, ale również metaforycznie, mając na myśli duchowe partnerstwo: komunie gnostyckiego chrześcijanina z królestwem Bożym⁹⁷. W apokryfie czytamy: „A towarzyszem Zbawiciela była Maria Magdalena. Chrystus miłował Marię bardziej niż innych uczniów, i zwykł ją całować często. Reszta uczniów była obrażona przez to i wyrażała niezadowolenie. Pytali go: Dlaczego miłujesz ją więcej niż nas?”⁹⁸ Dla wczesnych chrześcijan pocałunek nie miał konotacji erotycznej. Chrześcijanie często całowali swoich współbraci w wierze na powitanie. Tę tradycję kontynuuje większość wspólnot chrześcijańskich jako „pocałunek pokoju”⁹⁹.

Wątek geniuszu Marii Magdaleny, poruszony przez gnostyków, podjął film zrealizowany w zeszłym roku, pod tytułem „Maria Magdalena”, który w Polsce miał premierę 6 kwietnia. Australijska Akademia Sztuk Filmowych przyznała nominację do nagrody za główną rolę aktorce amerykańskiej, Rooney Mara¹⁰⁰. Film został określony przez krytykę jako „feministyczna reinterpretacja chrześcijaństwa”, choć „ciekawa i sympatyczna”. Maria z Magdali została zaprezentowana jako „apostołka apostołów”, uczennica Jezusa równa jego uczniom. „Film Gartha Davisa jest próbą przepisania założycielskiego mitu chrześcijaństwa zgodnie ze współczesną, feministyczną wrażliwością. Dla Marii chrześcijaństwo jest szansą na ucieczkę od ról córki, żony i matki przypisywanych jej przez wiejską wspólnotę. Jezus oferuje jej prawdziwie emancypujące, uniwersalistyczne przesłanie” – pisze polski recenzent filmu¹⁰¹.

---

⁹³ Ehrman, Bart D: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 213

⁹⁴ The Old and New Testament and Gnostic contexts and the text are discussed by Robert M. Grant, "The Mystery of Marriage in the Gospel of Philip". *Vigiliae Christianae* 15.3 (September 1961:129–140).

⁹⁵ Ehrman, Bart D: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 215

⁹⁶ Thayer and Smith. "Greek Lexicon entry for Koinonos". *The New Testament Greek Lexicon*. <http://www.biblestudytools.com> [dostęp: 07.02.2019]

⁹⁷ Marjanen, Antti (1996). *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene in the Nag Hammadi Library and Related Documents*. Leiden: Brill. s. 151–60 et passim.

⁹⁸ Robert M. Grant, "The Mystery of Marriage in the Gospel of Philip", op. cit.

⁹⁹ Ehrman, Bart D: (2006), *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, s. 216

¹⁰⁰ <https://www.filmweb.pl/film/Maria+Magdalena-2018-772096> [dostęp: 07.02.2019]

¹⁰¹ Jakub Jajmurek, Dzieje Apostoła [recenzja filmu „Maria Magdalena” w:] www.filmweb.pl [dostęp: 07.02.2019]

Apostoł Apostolów

fot. 08 - Wiktor Wazniecowa - Maria Magdalena

W polemice przeciw chrześcijanom pt. „Prawdziwe słowo” filozof rzymski Celsus (II w.) wytyka chrześcijanom błędy, twierdząc, że są wyznaniem ludzi niewykształconych, oraz że stanowią zagrożenie dla Cesarstwa Rzymskiego. Jego zdaniem Maria Magdalena była „rozhisteryzowaną kobietą”, która miała halucynacje, albo „chciała zrobić wrażenie na innych opowiadając tę fantastyczną opowieść.”¹⁰² Orygenes, jeden z Ojców Kościoła z II/III w., bronił chrześcijaństwa w swoim traktacie „Przeciw Celsusowi”. Powołał się na Ewangelię według Mateusza, w której Maria Magdalena jest świadkiem zmartwychwstałego Jezusa¹⁰³. Grzegorz z Nyssy, inny z Ojców Kościoła z IV w., uważa Marię Magdalenę jako „pierwszego świadka zmartwychwstania”¹⁰⁴. Ambroży, Ojciec Kościoła zachodniego z IV w., nie tylko sprzeciwiał się kojarzeniu Marii Magdaleny z innymi postaciami ewangelicznymi, ale nawet proponował oddzielenie Marii Magdaleny, która odkryła grób, od Marii Magdaleny, która

¹⁰² Schaberg, Jane (2004) [2002], *The Resurrection of Mary Magdalene: Legends, Apocrypha, and the Christian Testament*, New York City, New York and London, England: Continuum International Publishing Group, s. 84-85

¹⁰³ ibidem, s. 85

¹⁰⁴ ibidem, s. 86-87

zobaczyła zmartwychwstałego Chrystusa, czyli podzielenie Marii z Magdali na dwie różne postaci¹⁰⁵.

W Kościele prawosławnym tradycyjnie czczono Marię Magdalenę jako *Myroforos* (gr. Niosąca myrrę), oraz „równą Apostołom” (gr. *isapostolos*)¹⁰⁶. Od wieków zwyczajem chrześcijan prawosławnych było dzielenie się malowanymi jajkami, zwłaszcza w Niedzielę Wielkanocną. Jajka symbolizowały początek nowego życia i Chrystusa wychodzącego z grobu. Wśród chrześcijan prawosławnych dzieleniu jajkiem towarzyszyła formuła: „Chrystus zmartwychwstał”. Pewna ludowa tradycja uważa, że Maria Magdalena powiedziała, iż po śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa zdobędzie zaproszenie na ucztę wydaną przez cesarza Tyberiusza. Dostawszy się na ucztę, wystąpiła przed cesarzem z jajkiem niepomalowanym w rękę i zawołała: „Chrystus zmartwychwstał”, na co cesarz się roześmiał i powiedział, że jeśli Chrystus powstał z martwych, to przypuszczalnie to jajko w jej ręce się zaczerwieni. Zanim skończył mówić, jajko zmieniło kolor na czerwony, a Magdalena kontynuowała głoszenie ewangelii w całym pałacu cesarskim¹⁰⁷.

Tytuł *apostola apostolorum* – „Apostołka apostołów” po raz pierwszy pojawia się w chrześcijaństwie zachodnim najpóźniej w XII w.¹⁰⁸ i od tego momentu jest już w powszechnym użyciu, m.in. u Hugona z Cluny, Piotra Abelarda i Bernarda z Clairvaux. Zwrot ten pojawił się w „Żywocie Marii Magdaleny” tradycyjnie przypisywanym Hrabanusowi Maurusowi (IX w.). Jeden z rozdziałów „Żywota” rozpoczyna się od nagłówka: „W którym Chrystus wysłał Magdalenę jako apostołkę apostołów”¹⁰⁹. Nie sposób jednak dowieść, że „Żywot” pochodzi wcześniej, jak z XII w.¹¹⁰ Ponieważ Maria Magdalena miała pozycję apostoła, w odróżnieniu od innych oficjalnych świadków zmartwychwstania, Kościół katolicki uczył ją recytując *Gloria* w dzień jej święta, obok jedynej tylko kobiety, czyli Maryi, matki Jezusa¹¹¹.

Współcześni protestanci oddają Marii Magdalenie cześć jako uczniowi i przyjacielowi Jezusa¹¹². Anglikanie zwracają się do niej jako świętej¹¹³. Podczas gdy jedni interpretują, że w 39 Artykułach anglikańskich znalazł się zakaz zwracania się o jej pośrednictwo¹¹⁴, inni

¹⁰⁵ Maisch, Ingrid, op. cit., s. 44

¹⁰⁶ Green, Mary E. (2014), "Mary Magdalene, the Myrrh Bearer", *Eyes to See: The Redemptive Purpose of Icons*, New York City, New York, Harrisburg, Pennsylvania, and Denver Colorado: Morehouse Publishing, s. 27

¹⁰⁷ Abernethy and Beaty, *The Folklore of Texan Cultures*, Denton University of North Texas Press, 2000, s. 261.

¹⁰⁸ Jansen, Katherine Ludwig, *The Making of the Magdalen* (Princeton University Press 2001), s. 63

¹⁰⁹ "Patrologia Latina, vol. 112, col. 1474B" archive.org. [dostęp: 06.08.2014]

¹¹⁰ "Pseudo-Rabanus Maurus' Life of Mary Magdalene and her sister Martha – Magdalen College Oxford". *Magdalen College, University of Oxford* [dostęp: 29.11.2016]

¹¹¹ Raymond Edward Brown, *The Community of the Beloved Disciple* (Paulist Press 1979), s. 190

¹¹² C. Bourgeault, *The Meaning of Mary Magdalene: Discovering the Woman at the Heart of Christianity*, Shambhala Publ. (2010), *passim*

¹¹³ T. Coletti, *Mary Magdalene and the Drama of Saints*, University of Pennsylvania Press (2004), *passim*

¹¹⁴ "39 Articles of Religion – XXII. Of Purgatory". [dostęp: 29.11.2016]

anglikanie cytując episkopalną posługę pogrzebową, twierdzą, że można prosić świętą o modlitwę za zmarłych¹¹⁵. Ewangelicko-augsburski kościół w Ameryce czci Marię Magdalenę dnia 22 lipca jako Apostoła w formie tzw. święta mniejszego¹¹⁶. Prezbiterianie czczą ją jako „apostola apostołów”¹¹⁷, a w „Teologii metodystów” Kenneth Wilson opisuje ją jako jedną z „pierwszych misjonarzy”¹¹⁸.

Jest wiele odniesień do Marii Magdaleny w pismach wyznawców bahaizmu¹¹⁹, gdzie cieszy się wysokim statusem. Abdul Baha, syn założyciela bahaizmu, uważał ją za przykład zrównania kobiet z mężczyznami w oczach Boga, oraz że mogą nawet czasem przewyższać mężczyzn w świętości i wielkości. Pisma bahaizmu rozwodzą się nad wzmiankami o jej życiu w ewangeliach, oraz w legendach. Abdul Baha utrzymywał, że Maria Magdalena udała się w podróż do Rzymu i przemawiała przed cesarzem Tyberiuszem, co miało tłumaczyć, dlaczego Piłat później został odwołany do Rzymu za okrutne traktowanie Żydów (tradycja poświadczona w Cerkwi prawosławnej).

W 2016 r. papież Franciszek zapytany przez dziennikarzy, co teraz czyta, wymienił najnowszą książkę Damiana Marzotta „Piotr i Magdalena. Ewangelia na dwa głosy”. Jest to „przepiękna książka o kobiecym wymiarze Kościoła” – miał się wyrazić na jej temat papież¹²⁰. „Wprawdzie to przede wszystkim mężczyzna przekazuje nowinę o powszechnym zbawieniu, ale robi to tylko wtedy, kiedy kobieta go poprzedza, przyjmuje, dotrzymuje mu towarzystwa i daje bodziec do działania”¹²¹ – czytamy w recenzji zamieszczonej na księgarskich portalach internetowych, na temat najnowszej książki o Marii Magdalenie.

***

Maria Magdalena na przełomie XX i XXI w., w czasach dialogu między religiami, zmieniła swój wizerunek w tradycji Kościoła rzymskokatolickiego, ze skruszonej grzesznicy na apostoła apostołów. Tym ostatnim tytułem cieszy się od lat w kościołach wschodnich. Wprawdzie pop-kultura próbuje zrobić z Marii Magdaleny żonę Jezusa, bądź - wzorem gnostyków - najmądrzejszego jego z uczniów, papież Franciszek jednak akcentuje bardziej wymiar teologiczny – fakt, że była pierwszym świadkiem zmartwychwstania. Postać Marii z Magdali doskonale wpisuje się w czasy, w których rośnie rola kobiet w społeczeństwach zachodnich, sprawiając, że problematyka religijna jest nadal aktualna.

¹¹⁵ "Liturgical Life Principles". *google.com* [dostęp: 07.02.2019]

¹¹⁶ *Evangelical Lutheran Worship*, Evangelical Lutheran Church in America, 2006, s. 57

¹¹⁷ por. Geneva Press (2008), *The Presbyterian Handbook for Pastors*, Louisville, Kentucky: Geneva Press

¹¹⁸ por. Wilson, Kenneth (2011), *Methodist Theology*, Doing Theology, London, England and New York City, New York: Bloomsbury T & T Clark

¹¹⁹ religia synkretyczna, monoteistyczna, założona w Persji w XIX w. przez Bahaułłaha, obecnie liczy 5-6 mln wyznawców na całym świecie, por. na temat bahaizmu w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Bahaizm> [dostęp: 07.02.2019]

¹²⁰ <https://wydawnictwowam.pl/prod/piotr-i-magdalena.6150.htm?sku=71300> [dostęp: 07.02.2019]

¹²¹ <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/294786/piotr-i-magdalena-ewangelia-na-dwa-glosy> [dostęp: 07.02.2019]